

Na podlagi tretjega odstavka 32. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11, 30/11 – odl. US, 90/12 in 111/13; v nadaljnjem besedilu: ZVKD-1) izdaja minister, pristojen za kulturo

PRAVILNIK O ISKANJU ARHEOLOŠKIH OSTALIN IN UPORABI TEHNIČNIH SREDSTEV ZA TE NAMENE

I. SPLOŠNE DOLOČBE

1. člen (vsebina pravilnika)

(1) Ta pravilnik določa pogoje in zahteve za iskanje arheoloških ostalin na območju Republike Slovenije ter ureja način uporabe tehničnih sredstev za iskanje, ugotavljanja usposobljenosti oseb, ki izvajajo iskanje, izdajanja dovoljenj za iskanje arheoloških ostalin, dokumentiranja podatkov o lastnostih in lokacijah zaznanih ostalin, fizične odstranitve najdb iz arheološke ostaline, odkrite pri iskanju, in njihove predaje pristojni organizaciji, obveščanja pristojne organizacije o arheoloških ostalinah, odkritih pri iskanju, in o drugih dejstvih, povezanih z iskanjem, izvedbe strokovnega nadzora nad iskanjem arheoloških ostalin in zbiranja podatkov, pridobljenih z iskanjem arheoloških ostalin.

(2) Iskanje arheoloških ostalin po tem pravilniku so dejanja na zemljiščih, v podzemnih prostorih in v vodi, ki so opravljena z namenom, da se odkrijejo novi podatki o arheoloških ostalinah, in ki lahko vodijo v odkritje arheoloških najdišč in najdb.

(3) Iskanje, dokler ne posega neposredno v arheološke ostaline, se ne šteje za arheološko raziskavo, ki jo lahko opravlja le oseba, ki je strokovno usposobljena za izvajanje arheoloških raziskav in je predhodno pridobila soglasje po 31. členu ZVKD-1.

(4) Drugi izrazi, uporabljeni v tem pravilniku, imajo enak pomen kot v ZVKD-1.

II. TEHNIČNA SREDSTVA IN USPOSOBLJENOST

2. člen (tehnična sredstva za iskanje in omejitev njihove uporabe)

(1) Za iskanje arheoloških ostalin je dovoljeno uporabljati iskalnik (detektor) kovin, ultrazvočni senzor (sonar), magnetometer, georadar in druge elektronske naprave za ta namen (v nadaljnjem besedilu: tehnična sredstva).

(2) Uporaba tehničnih sredstev za iskanje je dovoljena samo zunaj registriranih arheoloških najdišč in ob predhodni pridobitvi dovoljenja za iskanje iz 5. člena tega pravilnika.

3. člen (usposobljenost za uporabo tehničnih sredstev)

(1) Oseba, ki pri iskanju uporablja tehnična sredstva, mora biti usposobljena za ravnanje z njimi, kar se ugotavlja v postopku izdaje dovoljenja za iskanje.

(2) Oseba iz prejšnjega odstavka, ki izvaja iskanje na območju, za katerega velja ocena o visoki stopnji ogroženosti zaradi prisotnosti neeksploziranih ubojnih sredstev (v nadaljnjem besedilu: NUS), mora biti usposobljena za preprečevanje nesreč, povezanih z NUS.

(3) Za usposabljanje oziroma izpopolnjevanje s področja preprečevanja nesreč, povezanih z NUS se štejejo organizirane oblike usposabljanja oziroma izpopolnjevanja, ki jih izvede organizacija, pristojna za zaščito in reševanje.

4. člen

(ugotavljanje strokovne usposobljenosti oseb, ki izvajajo iskanje)

(1) Strokovna usposobljenost osebe, ki izvaja iskanje (v nadaljnjem besedilu: iskalec) se ugotavlja na podlagi naslednjih dokazil:

- podatki o pridobitvi univerzitetne izobrazbe s področja arheologije ali primerljivega področja v tujini,
- reference s področja prepoznavanja in varstva arheoloških ostalin,
- podatki o izpopolnjevanju oziroma usposabljanju s področja varstva arheoloških ostalin,
- podatki o pridobitvi statusa prostovoljca ali prostovoljca - zaupnika, pridobljen na podlagi 102. člena ZVKD-1, ali
- potrdilo o strokovnem nazivu s področja varstva kulturne dediščine, pridobljen na podlagi 103. člena ZVKD-1.

(2) Za ugotavljanje strokovne usposobljenosti mora fizična oseba, ki želi pridobiti dovoljenje za iskanje arheoloških ostalin iz 5. člena tega pravilnika, vlogi obvezno priložiti vsaj eno od dokazil iz prejšnjega odstavka.

(3) Za reference s področja prepoznavanja in varstva arheoloških ostalin se štejejo podatki o (so)avtorstvu strokovnih ali znanstvenih objav s področja arheologije in podatki o sodelovanju pri arheoloških raziskavah.

(4) Za usposabljanje oziroma izpopolnjevanje s področja prepoznavanja in varstva arheoloških ostalin se štejejo organizirane oblike usposabljanja oziroma izpopolnjevanja, ki jih izvede Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (v nadaljnjem besedilu: zavod), državni oziroma pooblaščen muzej ali javne raziskovalne organizacije s področja arheologije.

III. IZDAJA DOVOLJENJA

5. člen

(izdajanje dovoljenj za iskanje arheoloških ostalin)

(1) V skladu z 32. členom ZVKD-1 dovoljenje za iskanje arheoloških ostalin (v nadaljnjem besedilu: dovoljenje) izdaja zavod.

(2) Dovoljenje se izda v upravnem postopku na podlagi vloge fizične osebe, ki želi pridobiti dovoljenje (v nadaljnjem besedilu: prosilec).

(3) Priloge k vlogi so:

- program iskanja, v katerem prosilec opredeli tehnična sredstva in metode, ki jih namerava uporabiti pri iskanju, način dokumentiranja izidov iskanja, čas iskanja in območje, kjer želi iskanje izvajati,
- dokazila o strokovni usposobljenosti,
- izjava, s katero se prosilec zavezuje, da bo pri iskanju upošteval navodila pristojne organizacije, standarde ravnanja z arheološkimi ostalinami in najdbami in etična načela varstva,
- druga potrebna dokazila oziroma dovoljenja, ki vključujejo, vendar niso omejena na dokazilo o usposobljenosti za potapljanje (v primeru vloge za iskanje v vodi, ki predvideva uporabo opreme za avtonomno potapljanje) v skladu s predpisi, ki urejajo potapljanje z avtonomno potapljaško opremo ali tehnično potapljanje, in dokazila o usposobljenosti s področja preprečevanja nesreč, povezanih z NUS (v primeru vloge, ki predvideva uporabo tehničnih sredstev za iskanje na območjih, za katere velja visoka stopnja ogroženosti).

(4) Zavod preveri ustreznost programa iskanja, usposobljenost prosilca za iskanje arheoloških ostalin in ostale navedbe prosilca.

(5) Dovoljenje je lahko enkratno ali odprto. Enkratno dovoljenje velja za čas iskanja do največ 30 dni. Odprto dovoljenje velja za večje območje, ki ne sme biti večje od območja pristojnosti dveh OE, in za daljše obdobje, ki pa ne sme biti daljše od enega leta in se izteče z zadnjim dnem koledarskega leta, v katerem je bilo izdano. Zavod lahko odprto dovoljenje izda, če:

- se dovoljenje nanaša na osebo, ki je uspešno izvedla vsaj tri programe iskanj arheoloških ostalin na podlagi enkratnih dovoljenj ali izkazuje zadostne reference s področja prepoznavanja in varstva arheoloških ostalin,
- pri iskanju stalno sodeluje pooblaščen oseb pristojne organizacije.

(6) V dovoljenju zavod določi:

- standarde, ki jih mora iskalec uporabljati pri iskanju,
- trajanje dovoljenja,
- kraj (območje), na katerega se dovoljenje nanaša,
- tehnična sredstva, ki jih je dovoljeno uporabiti za iskanje,
- pristojno organizacijo, ki jo mora iskalec obveščati o najdbah, odkritih pri iskanju, in o drugih dejstvih, povezanih z iskanjem,
- metodo zbiranja podatkov, pridobljenih z iskanjem,
- način predaje podatkov in standarde za pripravo poročila o iskanju,
- način ravnanja z najdbami, ki so bile fizično odstranjene z odkrite arheološke ostaline, in njihove predaje pristojni organizaciji,
- strokovnega nadzornika nad iskanjem in
- morebitno obveznost in način sodelovanja pooblaščen osebe pri iskanju.

(7) Sodelovanje pooblaščen osebe je vedno potrebno pri iskanju, kadar:

- dovoljenje za iskanje predvideva možnost fizične odstranitve najdb z odkrite arheološke ostaline zaradi potreb osnovne opredelitve arheološkega potenciala opazovanega območja, ali
- se iskanje izvaja v obliki posebnega projekta, katerega cilj je na primer razvoj standardov iskanja, razvijanje zavesti javnosti, usposabljanje prostovoljcev in

prostovoljcev - zaupnikov, uvajanje novih načinov partnerstva med nevladnimi organizacijami in pristojnimi organizacijami.

(8) Dovoljenje je vezano na osebo, ki je vložila vlogo, in ni prenosljivo na drugo osebo.

IV. OBVEŠČANJE, ZBIRANJE IN DOKUMENTIRANJE PODATKOV

6. člen

(obveščanje pristojne organizacije o arheoloških ostalinah, odkritih pri iskanju, in o drugih dejstvih, povezanih z iskanjem)

(1) Pristojna organizacija, ki jo mora iskalec obveščati o arheoloških ostalinah, odkritih pri iskanju, in o drugih dejstvih, povezanih z iskanjem, je območna enota zavoda (v nadaljnjem besedilu: OE), na območju katere se izvaja iskanje.

(2) V primeru, da območje iskanja sega na območje dveh OE, se v dovoljenju kot pristojna OE določi ena od njih glede na bližino sedeža te OE do kraja (območja) iskanja.

7. člen

(zbiranje in dokumentiranje podatkov, pridobljenih z iskanjem arheoloških ostalin)

(1) Ob iskanju je dovoljeno le zbiranje podatkov o lokaciji zaznanih arheoloških ostalin in njihovih lastnostih (materialu, gostoti pojavljanja, obstoju artefaktov ipd.), vidnih na površini.

(2) Zaznane arheološke ostaline mora iskalec dokumentirati v skladu s standardi, ki jih določi zavod in vključujejo najmanj določanje lokacije ostalin s pomočjo GPS naprave in vnosom na temeljni topografski načrt, ortofoto, pomorsko karto ali natančnejši načrt, v primeru ostalin v podzemskih prostorih pa na drug ustrezen načrt. V primeru ostalin, vidnih na površini, se te dokumentirajo tudi z digitalno fotografijo in skico okoliščin najdbe.

(3) Iskalec je dolžan najpozneje v dveh mesecih po zaključku iskanja zavodu predati poročilo o izsledkih iskanja za potrebe nadaljnjih postopkov varstva, evidence raziskav in popularizacije. Poročilo, ki obsega podatke o odkritih arheoloških ostalinah, vključno s podatki o lokaciji arheoloških ostalin in drugi dokumentaciji, mora biti v celoti napisano v slovenskem jeziku, zavodu pa mora biti predano natisnjeno in v digitalni obliki.

(4) Zavod izsledke iskanja na primeren način vključi v evidenco arheoloških raziskav in v primeru strokovno identificiranega arheološkega najdišča ministrstvu predlaga njegov vpis v register kulturne dediščine.

V. RAVNANJA OB ODKRITJU

8. člen

(dokumentiranje, fizična odstranitev in predaja najdbe pristojni organizaciji)

(1) Če se ob iskanju odkrije arheološka najdba je njena fizična odstranitev z mesta in iz položaja, v katerem je bila odkrita, dopustna le pod pogojem, da je bila najdba odkrita ali zaznana na površini tal ali v površinski plasti, za katero se upravičeno predvideva, da je bila v preteklosti bistveno preoblikovana zaradi naravnih procesov in človekovih dejavnosti, npr.

premešana zaradi oranja ali podobnih poljedelskih oziroma gradbenih dejavnosti, in je odstranitev potrebna:

- zaradi zmanjšanja ali odprave nevarnosti za obstoj najdbe ali
- osnovne opredelitve arheološkega potenciala opazovanega območja.

(2) V primeru, da iskalec presodi, da je za zmanjšanje ali odpravo nevarnosti za obstoj najdbe potrebna njena fizična odstranitev z mesta in iz položaja, v katerem je bila odkrita, je iskalec dolžan to storiti in o tem nemudoma obvestiti pooblaščen osebo zavoda oziroma ravnati v skladu z določbami 26. člena ZVKD-1, ki urejajo ravnanje ob najdbi arheološke ostaline.

(3) Fizična odstranitev zaradi razlogov iz druge alineje prvega odstavka je dopustna le, če je tako ravnanje predvideno v dovoljenju za iskanje.

(4) V primeru iz prvega odstavka tega člena je iskalec dolžan pred odstranitvijo dokumentirati okoliščine najdbe v skladu s standardi, ki jih določi zavod, in vključujejo najmanj določanje lokacije ostalin s pomočjo GPS naprave in vnosom na temeljni topografski načrt, ortofoto, pomorsko karto ali natančnejši načrt, v primeru ostalin v podzemskih prostorih pa na drug ustrezen načrt, ter opis, digitalno fotografijo in skico obsega, lastnosti in ohranjenosti arheološke ostaline.

(5) Najdbo, ki je bila fizično odstranjena s kraja in iz položaja, v katerem je bila odkrita, mora iskalec najpozneje v sedmih dneh po odstranitvi predati zavodu, do predaje pa z najdbo ravnati v skladu z navodili pooblaščen oseb zavoda oziroma v skladu z določili dovoljenja za iskanje.

(6) V primerih iz iz prvega do petega odstavka tega člena pooblaščen oseba zavoda oziroma zavod ravna v skladu z določili 26. člena ZVKD-1.

(7) V primeru, da je odkrita arheološka ostalina orožje, strelivo, drug vojaški material, vojaško vozilo, vojaško plovilo ali njihov del in če iskalec sumi, da obstaja nevarnost za zdravje in življenje ljudi, mora ravnati v skladu s predpisi, ki urejajo najdbe NUS.

VI. STROKOVNI NADZOR

9. člen

(izvajanje strokovnega nadzora nad iskanjem arheoloških ostalin)

(1) Za izvajanje strokovnega nadzora nad iskanjem arheoloških ostalin je pristojna pooblaščen oseba zavoda.

(2) Izjemoma je za strokovni nadzor lahko pooblaščen prostovoljec - zaupnik iz tretjega odstavka 102. člena ZVKD-1, če prostovoljec - zaupnik ima ustrezen strokovni naziv, je v pogodbenem razmerju z zavodom in je opravljanje strokovnega nadzora nad iskanjem arheoloških ostalin določeno v pogodbi med prostovoljcem - zaupnikom in zavodom.

10. člen

(zahteva za prekinitve iskanja)

(1) Strokovni nadzornik mora zahtevati, da se iskanje arheoloških ostalin, ki ne poteka v skladu z določili dovoljenja, prekine in o tem nemudoma obvestiti inšpekcijsko službo, pristojno za kulturno dediščino.

(2) V primeru, da inšpektor v postopku iz prejšnjega odstavka ugotovi kršitev, zavod na podlagi inšpekcijske odločbe s sklepom odvzame dovoljenje za iskanje.

VII. PREHODNE IN KONČNE DOLOČBE

11. člen (končna določba)

Ta pravilnik začne veljati osmi dan po objavi v Uradnem listu Republike Slovenije.

Številka: 0070-1/2014/7
EVA 2014-3340-0013

dr. Uroš Grilc
minister

OBRAZLOŽITEV

Pripravo podzakonskega akta nalaga tretji odstavek 32. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11, 30/11 – odl. US, 90/12 in 111/13; v nadaljnjem besedilu: ZVKD-1). Cilji, ki jih je ministrstvo zasledovalo pri pripravi pravilnika, so poleg splošnega prizadevanja za izvrševanje krovnega zakona s spremembami, tudi cilji, ki izhajajo iz mednarodnih standardov varstva arheološke dediščine, kot jih predpisujejo mednarodne pogodbe, katerih članica je Republika Slovenija. Ti mednarodni standardi¹ državo zavezujejo, da zagotovi:

- ohranitev arheoloških ostalin in še posebej registriranih arheoloških najdišč in arheoloških spomenikov, ker predstavljajo neprecenljiv vir za odkrivanje zgodovinskega razvoja človeštva in njegove povezanosti z naravnim okoljem;
- vzpostavitev sistema obveznega obveščanja pristojne institucije o najdbi arheološke ostaline kot edinega mehanizma za zagotovitev znanstvene in kulturno-zgodovinske izpovednosti najdb v izvornih okoliščinah;
- učinkovite ukrepe, s katerimi preprečuje nedovoljene posege v arheološke ostaline, odnašanje arheoloških najdb z njih in posledično nedovoljeno trgovanje s tako pridobljenimi najdbami ter nedovoljen izvoz takšnih najdb iz carinskega območja EU oziroma njihov iznos v druge države članice EU;
- da je vsakršno iskanje in z njim povezano poseganje v arheološke ostaline ustrezno načrtovano in izvedeno na strokovno ustrezen način;
- da so vzpostavljeni standardi in postopki poročanja o izsledkih iskanja arheoloških ostalin in

¹ Zlasti *Evropska konvencija o varstvu arheološke dediščine (spremenjena)* – *Malteška konvencija* (Uradni list RS, št. 24/99) - 3. člen in *Priporočilo Sveta Evrope 921 (1981)[1]* o uporabi detektorjev kovin in arheologiji.

- je zagotovljen sistem zbiranja informacij o izsledkih iskanja arheoloških ostalin, upravljanja z njimi in dostopnosti do njih.

Iskanje arheoloških ostalin, kot ga podaja definicija iz prvega odstavka 3. člena ZVKD-1, 11. točka, so »...dejanja na zemljiščih in v vodi, ki so opravljena z namenom, da se odkrijejo novi podatki o arheoloških ostalinah, in ki lahko vodijo v odkritje arheoloških najdišč in najdb«.

Iskanje, dokler ne posega neposredno v kontekste arheoloških ostalin pod zemljo, na njeni površini in pod vodo, se ne šteje za arheološko raziskavo. Fizična dejanja, ki spremenijo mesto in položaj arheološke najdbe, namreč pomenijo poseg v arheološke ostaline, in so lahko zato v skladu z javnim interesom varstva kulturne dediščine praviloma izvršena le v okviru invazivne arheološke raziskave, ki predvideva nadzorovano, delno ali v celoti, razgradnjo v okviru arhivskega varstva. Že 26. člen ZVKD-1, ki določa obvezna ravnanja ob najdbi arheološke ostaline, dopušča možnost fizičnega odstranitve z mesta in iz položaja, v katerem je bila odkrita, bodisi zaradi nevarnosti za njen obstoj, bodisi po navodilu pooblaščenih oseb Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Krepitev zaupanja pravno državo in pričakovani dolgoročni učinki uresničevanja javnega interesa varstva arheološke dediščine narekujejo sprejem predlagane rešitve, po kateri lahko iskalci z dovoljenjem zavoda izjemoma odstranijo najdbe z novo odkritega arheološkega najdišča, v kolikor je to potrebno zaradi osnovne opredelitve arheološkega potenciala opazovanega območja ali zaradi nujnega zavarovanja najdbe.

Za razliko od arheološkega raziskovanja, ki ga lahko izvajajo samo usposobljeni arheologi z uporabo arheoloških raziskovalnih postopkov v skladu z 31. členom ZVKD-1 in Pravilnikom o arheoloških raziskavah (Uradni list RS, št. 111/13), je za iskanje potrebna osnovna raven znanja. Iskalci arheoloških ostalin morajo obvladati predvsem znanja in spretnosti, potrebna za prepoznavanje indikativnih terenskih značilnosti, za uporabo tehničnih sredstev (pripomočkov) za iskanje in za natančno zajemanje podatkov o lokaciji in lastnostih zaznanih ostalin. Predvsem pa morajo poznati in biti zavezani visokim etičnim načelom ravnanja pri iskanju in preprečevanju nedovoljenih dejanj v zvezi z arheološkimi ostalinami.

Oris problematike nezakonitega prilaščanja arheoloških najdb na ozemlju RS

S problematiko nelegalnega iskanja in pridobivanja arheoloških najdb z detektorji kovin in preiskovanjem vodnih teles, se v Sloveniji srečujemo od druge polovici sedemdesetih let. Ta, takrat zelo omejen fenomen, je pogojevala razmeroma težka dostopnost detektorjev, ki so bili v uporabi predvsem pri vojski in policiji, ter psihološki faktorji nadzora represivnih organov nad gibanjem oseb in samozaščitnega obnašanja prebivalstva. Tudi potapljaška tehnika je bila do konca sedemdesetih let prej kot ne v domeni državnih služb in organov, športno oz. rekreativno potapljanje pa je bilo kot očem varnostnih organov in javnosti skrita dejavnost podvrženo nadzoru. Tako ni presenečenje, da je bilo iskanje ter zbiranje in/ali preprodaja arheoloških najdb v času socialistične Jugoslavije razmeroma omejen pojav, redke arheološke zbirke v zasebni hrampi pa so bile praviloma rezultat delovanja lokalnih entuziastov. Zbirke, sestavljene pretežno iz naključnih najdb, so nastajale skozi daljše obdobje, ter so bile večinoma objavljene in evidentirane pri pristojnih službah.

Spremembe politično-ekonomskih razmer ob koncu osemdesetih let in v prvem desetletju samostojne Slovenije so se odrazile tudi v vzponu zasebne pobude kot posledici zrahljanja nadzora in delnega upada ugleda represivnih organov ter vzpona pridobitniške miselnosti v okviru prevzemanja načel prostega trga. Dajanje prednosti zasebnemu pred javnim interesom ter in sproščena ponudba detektorjev kovin sta v obdobju tranzicije v devetdesetih letih botrovala izjemnemu povečanju obsega nezakonitega uničevanja arheoloških najdišč.

Iskalci z detektorji delujejo praktično v vseh slovenskih pokrajinah, razen v ravninskih delih Prekmurja, kjer je temu vzrok odsotnost topografsko prepoznavnih najdišč. V preteklosti so bile na udaru so zlasti višinske lokacije v zahodni in osrednji Sloveniji, Štajerskem in

Dolenjskem, deloma tudi že od prej znana najdišča v ravnini. Najpogostejši cilji preiskovanj so gradišča z ostanki iz kovinskih obdobj prazgodovine in obdobja rimskega osvajanja, poznoantične naselbine in utrdbe ter srednjeveški gradovi, znana pa so tudi tovrstna uničevanja grobišč in kulturnih mest. Poleg že omenjenega pobiranja najdb v rekah in jezerih povzroča posebno škodo tudi nenadzorovano kopanje po najdiščih v podzemskih jamah in brezni ter v visokogorju.

Po grobih ocenah se je z nezakonitim iskanjem, pridobivanjem in preprodajo arheoloških najdb na ozemlju Slovenije v času viška tovrstnih aktivnosti v letih 1990–2002 bolj ali manj intenzivno ukvarjalo okoli 60–100 oseb. Preprodaja arheološkega gradiva v tujino je tradicionalno vezana na dražbene hiše v Nemčiji, Švici in Avstriji, med ponudbo iz ozemlja Slovenije pa je dokazano prevladovalo orožje iz bronaste in železne dobe, rimskega obdobja in srednjega veka ter numizmatične najdbe. Spomeniško-varstvene in muzejske službe v obdobju tranzicije na ta pojav niso našle pravega odgovora. Nedvomno gre tudi za posledico marginalizacije problematike s strani represivnih organov in sodstva ter neenotnosti stroke pri oceni potreb po njenem reševanju. Slednje se je odrazilo v prelaganju odgovornosti med pristojnimi institucijami ter neuspešnosti pobud za pravno ureditev področja in privzema splošne politike osveščanja nepoučenih in odvrčanja morebitnih kršilcev predpisov. Ob upoštevanju teh okoliščin ne sme presenetiti, da so se sodne obravnave kaznivih dejanj tatvin in poškodovana stvari posebnega kulturnega pomena, do katerih je prišlo na podlagi prijave osveščenih občanov ali javnih uslužbencev, običajno končale z zavrženjem ali oprostivjo.

Problematika vključitve orožja in vojaške opreme iz prve in druge svetovne vojne med arheološke najdbe

Ena od bistvenih novosti ZVKD-1 je bila tudi razširjena definicija arheoloških najdb, ki od l. 2008 vključuje tudi orožje, strelivo, drug vojaški material, vojaška vozila in plovila ali njihove dele, ki so bili pod zemljo ali pod vodo vsaj 50 let.

Iskanje in zbiranje materialnih ostalin prve in druge svetovne vojne, razširjeno zlasti na Krasu in v Posočju, so jugoslovanske oblasti bolj ali manj tolerirale. V zgodnjem obdobju je bilo neškodljivo, čeprav nevarno zbiranje surovin, lokalno omejena posebnost s posameznimi lastnostmi folklorne tradicije, sčasoma pa je preraslo v načrtno formiranje izjemno bogatih in velikih zbirk v zasebni hrambi, ki so ohranjale spomin na vojna dogajanja in povečevale zanimanje javnosti.

Zbiranje in preprodaja vojaške opreme z bojišč obeh svetovnih vojn ter ostankov novodobnih plovil in letal na terenu tudi po sprejemu ZVKD-1 ohranja izjemne razsežnosti, saj glede na različne vire z njim ukvarja zelo veliko iskalcev, med katerimi se povečuje delež tujcev, s tem pa tudi nenadzorovano siromašenje zakonsko varovanih ostalin in iznos tovrstnega gradiva v tujino. Državni organi se v to dogajanje vključujejo bolj ali manj le s posredovanjem URSZR v primerih najdb neeksplodiranih ubojnih sredstev (Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami, Pravilnik o varstvu pred neeksplodiranimi ubojnimi sredstvi) in organov pregona pri nezakonitem prometu z orožjem in eksplozivom (307. člen Kazenskega zakonika), vprašanju nezakonitega prilaščanja predmetov pa država iz zgoraj navedenih razlogov ni posvečala posebne pozornosti, čeprav so ostaline vojaških konfliktov iz prve polovice 20. stoletja nesporno last države (kot vojni plen so bile v času socialistične Jugoslavije v upravljanju armade), z izjemo zavezniških letal iz druge svetovne vojne, ki se jim lastnice niso odpovedale in nad katerimi ima RS le teritorialno jurisdikcijo.

Lastništvo arheoloških najdb, odkritih med iskanjem

Ministrstvo je z novelo zakona iz leta 2012, ki je odpravila neskladje z ustavo glede abolicije in obveznosti posedovanja dokazila o izvoru, lastninsko pravico države omejilo na arheološke najdbe, ki so bile v enem od predpisanih postopkov prepoznane kot dediščina, in ta na način

dodatno izpostavilo nujnost obveznega sporočanja najdb po 26. členu ZVKD-1, na drugi strani pa omogočilo bolj sorazmerno odločanje o arheološkem pomenu najdenih predmetov, kar zadeva zlasti najpogostejše industrijsko izdelane ostaline vojaških konfliktov 20. stoletja. V kolikor se v navedenem postopku izkaže, da ne gre za dediščino, premična najdba v skladu s Stvarno-pravnim zakonikom (53. člen) v enakih delih pripade najditelju in lastniku zemljišča oz. nepremičnine, razen prej omenjenih najdb iz konfliktov 20. stoletja, za katere je lastništvo znano oziroma ugotovljeno.

Izhodišča za uporabljene rešitve

Osnovna izhodišča za pripravo predloga pravilnika je ministrstvo pridobilo iz večletne spremljave evropske zakonodajne prakse, udeležbe na mednarodnih konferencah in soočenjih² ter študij, izdelanih po naročilu različnih služb in organov evropskih držav.³ Iz presečišča uspešnih politik in praks izhajajo naslednja priporočila, ki jih je Republika Slovenija deloma že implementirala:

- zagotoviti primerno informiranost policije, tožilstva, nadzorstev ter organov lokalne samouprave o negativnih učinkih plenjenja arheoloških najdišč;
- zagotoviti boljšo informiranost lastnikov zemljišč o plenjenju arheoloških najdišč in primernem odzivanju ob srečanjih s storilci;
- omogočati najširšo popularizacijo pozitivnih učinkov odgovornega iskanja arheoloških ostalin in negativnih učinkov nezakonitega plenjenja;
- zagotoviti, da so prodajalci dolžni kupce iskalnikov kovin seznaniti, da je prepovedana njihova uporaba z namenom pridobivanja arheoloških najdb brez dovoljenja;
- omogočiti tesnejše povezovanje med ljubiteljskimi iskalci in javnimi službami s področja varstva dediščine;
- omogočiti vključevanje ljubiteljskih iskalcev v arheološke raziskave;
- zakonsko predpisati obveznost posredovanja dokazila o izvoru kot predpogoja za pravni promet z arheološkimi najdbami;
- spodbujati spremljavo ponudbe arheoloških najdb na spletu, sprejem strožje regulative v zvezi s tovrstno ponudbo in obveščanje organov pregona v primeru suma nedovoljenega prometa.

Pri pripravi predloga pravilnika so strokovne službe ministrstva tehtale med dvema osnovnima konceptoma uspešnih rešitev iz zakonodaj evropskih držav, ki sicer segajo od splošne prepovedi uporabe detektorjev kovin izven okvirov arheoloških raziskav do njihove proste uporabe ob soglasju lastnika zemljišča, razen na posebej določenih območjih (Anglija). Prvi koncept, ki je v veljavi v večini evropskih držav ali se njegova uveljavitev načrtuje v kratkem) predvideva podeljevanje dovoljenj (licenc) za uporabo detektorjev za iskanje arheoloških ostalin z različnim območjem in trajanjem veljavnosti, praviloma izključno izven območij registrirane arheološke dediščine, drugi koncept pa licenciranje za uporabo (nošenje) detektorja, vendar ne za iskanje arheoloških ostalin in izključno za območja izven zavarovane dediščine oz. spomenikov. Ob upoštevanju mednarodnih izkušenj in specifičnosti tega področja pri nas je ministrstvo presodilo, da prvi koncept v celoti upošteva javni interes varstva kulturne dediščine, obenem pa omogoča kakovostni premik v sodelovanju med ljubiteljskimi iskalci in Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije oziroma pristojnimi muzeji. Po pričakovanjih bo izvrševanje predpisa med drugim omogočilo hitrejše

² Npr. *Recording the Past: How different european countries deal with portable antiquities*, 7. september 2009, British Museum; *Geraubte Archäologie. Metall-detektor und unser archäologisches Erbe*, Bozen/Bolzano 19.–20. februar 2009; *Who Cares? Perspectives on Public Awareness, Participation and Protection in Europe's Archaeology*, General Assembly Europae Archaeologiae Consilium; 14.–16. 03. 2002, Paris.

³ *Nighthawking survey*, English Heritage, 2009; *Metal Detectors. Suggestions for new regulations on the use of metal detectors in the Swedish Heritage Conservation Act*, Swedish National Heritage Board, 2012.

evidentiranje in primerno pravno zaščito območij ostankov vojnih dogodkov z največjim arheološkim potencialom, bistvenih za izpolnitev zavez za ohranitev ključnih delov najkakovostnejše dediščine našim zanamcem. Sprejemanje pravilnika sovpada s spremembo zakona, ki je zaokrožil koncept omejitev in obveznih ravnanj na področju varstva arheološke dediščine v prostoru z uveljavitvijo nagrajevanja poštenih naključnih najditeljev arheoloških ostalin.

Pri pripravi delovnega besedila predloga pravilnika so bila poleg Inšpektorata RS za kulturo in medije, Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Inštituta za arheologijo ZRC SAZU, Generalne policijske uprave in Uprave RS za zaščito in reševanje, upoštevana mnenja zainteresirane javnosti, zlasti Slovenskega arheološkega društva, in nekaterih društev in drugih nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo s popularizacijo ostankov svetovnih vojn na slovenskem ozemlju.

18. 3. 2014